

Csonka-Takács Eszter

A sorkatonasághoz kapcsolódó átmeneti rítusok Gyimesben

Gyimesben, elsősorban a Gyimesközéplek részét képező Hidegség-patakán az emberi élet átmeneti rítusait vizsgálom 2005 óta.¹ Doktori disszertációmban a születés és a keresztlő témájával foglalkoztam, azok társadalmi vonatkozásait is érintve.² Ezért gyűjtéseim során rendszeresen vizsgáltam azt is, hogy a keresztszülőknek a keresztlőn kívül milyen alkalmakkor van még szerepük és feladatuk a keresztyermek élete folyamán, továbbá arra is rákérdeztem, hogy maguk a gyimesiek mely eseményeket tekintik az emberi élet nagy fordulópontjainak. A vallási és/vagy társadalmi gyökerű ünnepi szokások, események sorában³ szinte kivétel nélkül megemlétték a *csőszfelvonulást* és *-bált*, valamint a *regrutavacsorát*, mely alkalmak szorosan kapcsolódnak a katonáskodás kérdéséhez, annak a lokális közösségben megnyilvánuló társadalmi vetületeihez, az utóbbiban pedig a keresztszülők is szerepet kapnak.

A továbbiakban bemutatom e két szokás főbb jellemzőit, történéseit, és igyekszem funkciójuk, jelentésrendszerük alapján megragadni őket. Nagy hangsúlyt kapnak a jelenkori változások, melyek következménye lehet a megszűnés, vagy a szokás által hordozott kódrendszer átalakulása, sőt szimbolikus jelentésének megerősödése. Következtetésem alapja a helyszínen történt közvetlen megfigyelés, az események nyomon követése, és több gyimesi személlyel folytatott beszélgetés. Személyesen részt vettem két szüreti felvonulás és bál előkészületein, majd magán a felvonuláson és a bálon. 2005 őszén a

¹ A kutatást a *Néphit és vallásos folklór Gyimesben* címen folyó T 49175 számú OTKA pályázat támogatta.

² *A születési rítusok és hiedelmek szerepe a közösség kapcsolatrendszerében Gyimesközéplekon*. Budapest, 2006. ELTE Néprajzi Intézet Könyvtára. (Kézirat)

³ Az ember életének nagy eseményei, fordulópontjai a Hidegségen megkérdezettek véleménye szerint a következők: keresztlő/első áldozás, bér mállkozás, kicsengetés, maturandus (nagykorúsítás), csőszfelvonulás, regrutavacsora, lakodalom, kortárstalálkozók, házassági évfordulók, temetés.

gyimesközéploki, 2007-ben a hidegségi „szüreti“ eseményeket dokumentáltam, több napon keresztül követve a szereplőket. Közben a fiatalokkal, köztük a csoportok vezetőivel (a csőszbírókkal) külön is készítettem interjúkat. A szüreti felvonulást megelőző és követő napokban spontán és irányított beszélgetések keretében tájékozódtam a szokás lefolyásáról, jellemzőiről, a múltjáról, s igyekeztem meghallgatni az éppen aktuális szüreti felvonulás közösségi értékelését, megítélését. Beszélgettem e szokásokról idősebb személyekkel, s az adott évben gyermekük által érintett szülőkkel, elsősorban a fiúkra büszke anyákkal.

E tanulmány célja első ízben részletesen összefoglalni, bemutatni Gyimesben a katonáskodáshoz kapcsolódó, de a fiatal legényt kibocsátó közösség színterén lezajló rituális, egyben jelzésszerű ünnepi eseményeket, feltárva ezek szimbolikus síkjait is.

Gyimesben – hasonlóan a magyar nyelvterület más vidékeihez – a fiúk felnőtté válásának jelentős küszöbeseménye volt a sorkatonai szolgálat teljesítése. Azt tekintették valóban férfiembernek, aki már leszerelt: *A fiu, ha leszerelt a katonaságtú, akkor láttad, hogy az egy legén. Az egy férfinak való legén. Vagy: Há igen, persze, hát ez olyan, mint egy nagykorúsítás, mer aszonták ezelőtt, hogy amíg nem vagy katona, addig nem vagy ember.*⁴ A házasság gondolatával – az utóbbi időkben is – csak a katonaidő elteltével foglalkoztak. Még olyan extrém esetekben is így volt ez, amikor esetleg indokolt lett volna a bevonulás előtti nősülés: hetven év körüli adatközlőm mesélte el saját élettörténetét, melynek egyik legnehezebb fejezete az volt, amikor terhes lett a titokban hozzájuk érkező legény (szeretője) látogatása után. Ő titkolta terhességét a család előtt, s közben a legény bevonult. Előtte azonban házasságra nem került sor, pedig nyilvánvaló volt, hogy állapotára hamarosan fény derül. A lány egyedül megszülte gyermekét, csak a keresztanya sietett segítségére, aki titkának tudója volt. A megesezt lány apja évekig nem szólt gyermekéhez, viszont szigorúan otthon tartotta és ki kellett vennie részét a családi munkamegosztásban. Háromévi katonáskodás után, a leszerelést követően a legény hazajöve elvette régi szeretőjét. Az esemény pikantériája az volt, hogy három éves kislányuk is részt vett az esküvőjükön.

⁴ M. J. 73 éves férfi, Barackos-pataka. A katonaságról mint a legényéletet lezáró korszakhatárról lásd még például *Magyar Néprajzi Lexikon* „regruta” címszó, Gagyí 2007: 195, Vasas–Salamon 1986: 189.

Adatközlőim elmondása szerint a pap nem is eskítette, azaz nem házásította meg azt a legényt, aki bevonulás előtt állt még. A közösségi konvenció is ezt erősítette: *Hát persze, az [a katonaság] egy olyan kiváló dolog a férfi-részletre. Akkor lett belőle ember, a legényből. Most már nem lehet tudni, hogy gyermek nősült-e meg. Vót-e valaki, vagy valami. Há csak az iskolából jön haza, s aszondják, hirdetik a papnál, hogy lakodalma lesz. Ezelőtt má vót-e katona? Ezelőtt má ez volt a szó. Má vajon vót-e katona, hogy meg akar nősülni?*⁵ *Komoly udvarlónak sem tekintették addig őket. Ha udvarolt az ilyen, azt mondták, nem hozzám való.*⁶ A kicsi legényeket a bálba, táncmulatságra nem engedték be a nagyobb legények, vagy egy hésza után hazaküldték az ilyen – adatközlőm szavát idézve – „aproságot“.

A katonaság emberpróbáló, s egyben -faragó mívtáról még a fiatalok is egyöntetűen nyilatkoznak. Az alkalmazkodni tudás, és a román nyelv megismerése, korosztálytól függetlenül, mindenki szerint előnye a katonaságban eltöltött időeknek. A tapasztalás, tudásszerzés, „világlátás“ miatt egyenesen hasznosnak vélik: *mer mostanáig elvitték, ha analfabéta, ha nem tudott, ha tudott, ha mi volt avvolt, azt katonának bevitték, mer... otthon nem tudott még megtanulni, de akkor ott megtanították, két év alatt megtanult, kicsit látott valamit, de így felnőni, mint a kicsi borbéta [borjú].* Még senkit nem hallottam úgy nyilatkozni, hogy a katonai szolgálat elvesztegetett idő lett volna.

A kötelező sorkatonaság tehát küszöbesemény, valódi átmeneti időszak, mely igazi próbatételekkel, a közösségből való időleges kiszakadással jár (Romániában régebben – adatközlőm szerint az 50-es, 60-as években – 2-3 év, utóbb 1 év), s átvesztve rajta a „jelölt“ minőségi fejlődésen, státusváltáson megy keresztül.⁷ A fiú a katonáskodásból hazatérve immáron más társadalmi cso-

⁵ M. J. 73 éves férfi, Barackos-pataka

⁶ H. A. 65 éves nő, Barackos-pataka

⁷ Victor Turner a van gennepi kategóriák közül a határhelyzeti rítusokkal kísért *liminalitás* jellemezve a mindenkori katonáskodáshoz kísértetiesen hasonló állapotot ír le az általa vizsgált törzsi társadalom kapcsán: „A liminális személyeknek [...] nincs státusuk, tulajdonuk, megkülönböztető jegyük, világi öltözetük, amiből kiderülne rangjuk vagy társadalmi szerepük [...]. Röviden, semmi olyasmivel nem rendelkeznek, ami megkülönböztetné őket a többi beavatandótól. Viselkedésük általában passzív és aláztos; engedelmesen követniük kell instruktoraik utasításait, szó nélkül el kell fogadniuk az önkényes büntetést. Mintha egy uniformizált állapotra redukálnák, vinnék vissza őket, hogy azután újra formázzák és új képességekkel ruházzák föl őket, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy képesek legyenek megbirkózni életük új szakaszával.“ (Turner 2002: 108) Lásd továbbá van Gennep 2007 (a katonaság ideje alatt jellemző társadalmi kívülállás szempontjából különösen érdekesek teljesen más, mégis párhuzamos jellegű példái a 125. oldalon).

portba tartozik, más szabályok (és kötelességek) vonatkoznak rá, s más lehetőségek (jogok) adottak számára.

E korszakhatárt azonban már megelőzi néhány jelzésszerű esemény (nevezhetjük őket akár elválasztási rítusoknak is), amelyeknek célja a korcsportváltás folyamatának tudatosítása, láthatóvá tétele a közösségben a Kunt Ernő által meghatározott *deklaratív kódok* által. Az átmeneti rítusok, bár alapvetően az egyes emberek egyéni állapotváltozásait, társadalmi státusváltásait kísérik, mégis elsősorban közösségi jellegűek, a közösség számára közvetítenek információt arról, hol tart az egyén életszakaszai folyamatában, s ezáltal milyen társadalmi szerepek betöltésére alkalmas. Az átmeneti rítusok ezért igen gazdag jelrendszerrel rendelkeznek. „Sőt általában túljelzett[ek], azaz azonos tartalmak más-más kommunikációs csatornákon is megfogalmazásra kerülnek” (Kunt 1987: 70). Valamennyi átmeneti rítus kísérőelemei a *deklaratív kódok*, melyek szerepe a figyelemfelhívás, az *organizációs kódok*, melyek az esemény lebonyolításához szükséges ismereteket tartalmazzák, valamint a *rituális kódok*, melyek magukban foglalják az esemény tartalmát, s szerepük feloldani az átmeneti rítus által keltett közösségi hatást. A deklaratív kódok jelölő funkciója nemcsak a konkrét esemény idején lép működésbe, hanem szerepük lehet a státusváltás *folyamatának* rögzítése, tudatosítása is. Ez a magyar nyelvterület más vidékein elterjedt, tárgyi jelekben gyakran megnyilvánuló momentum. Sok helyen a sorozás és a bevonulás közötti időszakban a *regruták*⁸ különböző jelvényeket: bokkrétát vagy tollat vagy színes, hosszú, vállig, de akár bokáig érő szalagokat hordtak a kalapjukra tűzve, melyeket keresztszülőktől, hozzátartozóktól, barátoktól, lánypajtásoktól kaptak, s amelyeket a bevonulás előestéjén rendezett regrutabálon szedtek csak le róla (Fél 1981: 332). Ezekkel a jelekkel különböztették meg magukat/őket a be nem sorozott (vagy a sorozás alkalmassági vizsgálatán nem megfelelt!) legényektől, s a fiatalabbaktól.

⁸ Már az elnevezés is jelöli, kiemeli átmeneti státusukat: a *regruta* az a legény, aki megkapta sorozási papírját, a sorozáson alkalmasnak bizonyult, de még nem vonult be (Fél 1981: 332). A regrutasor az átmenet folyamatában az eltávolító szakaszt testesíti meg. A több hetes, hónapos, de akár egy éves (Gyimesben kb. ennyi idő telik el a sorozástól a bevonulásig) időszak a hosszú távollét előtt a közösségtől való elszakadást készíti elő, s közben a legényélet csúcspontját, legszebb időszakát jelenti. Mind a legény, mind a közösség/család számára lehetőséget biztosít az elválásra való lelki ráhangolódásra, az ügyek elrendezésére, a búcsúzásra. Közben a regrutalegények külön közösségi életet élnek, sokat kocsmáznak és bizonyos szokások (mint a hajnalozás) hozzájuk kötődnek (lásd ennek részletes leírását: Barabás 1998: 112, valamint Vasas–Salamon 1986: 185).

Gyimesben eddig nem találtam utalást arra, hogy a regrutasorban lévő legények megkülönböztető jelvényeket hordának. Itt a közelmúltig (a kötelező sorkatonai szolgálat 2007-es eltörléséig) két jelzesszerű esemény előzte meg a bevonulást, s készítette fel a közösséget a tömeges korcsoportváltásra. Az egyik ezek közül a bevonulás előestéjén rendezett *regrutavacsora*, melyen meghívásos alapon rokonok, szomszédok és közeli barátok vettek részt, s ebben a keresztszülők is szerepet kaptak: azon kívül, hogy őket is meghívták, ilyenkor megajándékozták bevonulni készülő keresztyermeküket. A regrutavacsorát otthon, családi körben vagy esetleg vendéglőben rendezték, s gyakran hajnalig tartott. A bevonulás reggelén a legények az utcán együtt, muzikaszóra, énekelve vonultak vagy székéren mentek el a vasútállomásra. Adatközlőim emlékei szerint ez nagyon szép, felemelő ünnepi szokás volt.⁹ Regrutavacsora a gyimesi szokásrendszerben azóta van, amióta a kötelező sorkatonai szolgálat létezik – állítják az idősebb adatközlők.

Regrutavacsorán eddig nem vehettem részt, s ma már igen csekély az esélye annak, hogy még ilyen alkalom adódhat. A kötelező sorkatonai szolgálat 2007. január 1-től érvénybe lépő eltörlése azzal a következménnyel jár, hogy megszűnik a tömeges, általános bevonulás, így az annak előestéjén rendezett regrutavacsorára sem kerül sor. Ezzel tehát egy olyan hagyomány szakad meg, amely az egyes ember életének fontos, a fiúk férfikorba lépésének egyik jelzesszerű állomása volt. Kérdés, hogy más szokás képes-e átvenni, vagy önmagában tovább hordozni e korcsoportváltást reprezentáló esemény funkcióját. Gagy József máréfalvi megfigyelése alapján a regrutavacsora elmaradása magával vonja a másik katonasághoz kapcsolódó átmeneti rítus elbizonytalanodását, jelentőségének csökkenését (Gagy 2007: 194). A későbbiekben kitérek arra, ez a tendencia vajon Gyimesben is megfigyelhető-e, vagy éppen fordítva, a férfivá válás egyetlen reprezentatív funkciójú, nagykorúvá válást jelölő eseménye lesz-e a szüreti felvonulás és bál.

A változás folyamatában érdekes lesz nyomon követni, hogy mi történik a regrutavacsorával abban az esetben, ha valaki önként jelentkezik katonának. Mivel a fiatalok döntő többsége még a zsold csábítása ellenére sem akar távolra kerülni családjától, s a család is inkább az otthon maradást támogatja, elsősorban gazdasági okokból (mert fontosabb számára a családi gazdaságban végzett, nagyon komoly fizikai munka), vagy nem akar elesni már bejáratott alkalmi munkájától, tömeges méretű bevonulásra biztosan

⁹ Lásd még a szokás gyimesi leírását (Tankó 1996: 21), valamint kalotaszegi (Vasas–Salamon 1986: 185–186), és sóvidéki változatát (Barabás 1998: 112).

nem lehet számítani a későbbiekben. Így az esemény közösségi jellege mindenképpen veszíthet jelentőségéből.

Nem tapasztalható egyelőre jelentős változás a sorkatonasághoz kapcsolódó másik átmeneti rítus, a *csőszködés* (*csőszfelvonulás*, *csőszbál*, azaz *szüreti felvonulás* és *bál*)¹⁰ esetében. 2007. január 1., pontosabban az utolsó, 2006-os kötelező sorozás óta ugyanúgy megrendezik a szüreti felvonulást és bált, mint a korábbi időszakban. Az esemény azonban viszonylag új keletű szokás Gyimesben. Amennyire a közösségi emlékezet számon tudja tartani, valószínűleg 1980-tól kezdve gyakorolják, mindenestre az 1961-ben születettekkel kezdődött a megszervezése. Szinte bizonyos, hogy Székelyföldről adoptálták a szokást, mert rendszeresen Csíkot emlegetik vele kapcsolatban, és mindig a csíkihez hasonlítják, viszonyítják saját szüreti felvonulásukat. A közös munkát lezáró szüreti multságok az egész magyar nyelvterületen régi múltra (a 16–17. századra) tekintenek vissza (Tátrai–Karácsony Molnár 1997: 150–151), ma pedig virágzásuk tapasztalható, még olyan vidékeken is, ahol már nincs jelentős szőlőtermesztés, vagy nem is volt soha.¹¹ Gyakorlatilag a szokás önállóodása figyelhető meg, azaz elszakadva a gazdasági tevékenységtől egy külön ünneplési, szórakozási alkalmommá vált, amely szezonális alapon ismétlődik, s funkciója helyenként (főként Magyarországon) elsősorban a látványosság, az idegen látogatók odacsalogatása, míg másutt (főleg Erdélyben) alapvetően a fiatalság egyik fontos társasági eseménye lett.¹² A szokás a szintén nem szőlőtermelő vidéket, Gyimest is elérte, amely így része egy, az egész nyelvterületre jellemző tendenciának. Hasonlóan az erdélyi példákhoz, itt sem felülről szervezve, csupán kulturális programként, turistalátványosságként funkcionál. Később kifejtem, hogy Gyimesben milyen rejtett jelentéssíkjai fedezhetők fel a szüreti felvonulásnak/bálnak, nem meglepő módon éppen a katonáskodással kapcsolatban.

¹⁰ Gyimesben rendszerint csőszlegényekről, -leányokról, csőszfelvonulásról és -bálról beszélnek a napi kommunikáció során.

¹¹ Tanulságos megnézni az interneten, hány faluban, kisebb városban rendeznek ma is évről évre szüreti multságot, egyre inkább népiünnepély, vendégcsalogató funkcióval. Az eseményekről rengeteg amatőr kép (is) felkerül a világhálóra (az egyik keresőben jelenleg például 16 000 kép található „szüreti felvonulás” címen), melyeknek egy része a mai szokáskutatás forrása is lehetne – természetesen kellő körültekintéssel. Székelyfölddel kapcsolatos tudósítások, képanyagok is találhatóak az interneten, például: www.erdely.ma/publicisztika.php?id=41986; www.tetra.ro/ta/c78/erzsebet/szuretibal.htm

¹² Magyarország tekintetében lásd www.fesztivalkalauz.hu, Erdély vonatkozásában: Barabás 1998: 112, Székely 1999: 70.

Annak azonban nem jutottam nyomára, vajon ki kezdeményezte a szüreti felvonulás meghonosítását (mint más esetben, például a kortárstalálkozók megünneplésével kapcsolatban konkrét személyhez – a plébánoshoz – köthető a hagyomány gyimesi megteremtése).¹³ Azonban bevezetésétől fogva folyamatosan létezik, évről évre ismétlődik az esemény, s a helyi lakosság nagyon gyorsan integrálta saját kulturális rendszerébe. A gyimesi elbeszélések, a szakirodalmi leírások és az elérhető fényképek alapján megállapítható, hogy itt szinte minden elemében székely mintára szervezik, bonyolítják az eseményt.¹⁴ Nagyon hasonlóak a kellékek, a menetrend, a felvonulás módja, menete, az elnevezések, a szereplők, a bál eseményei, részletei és a vizuális kódok, amelyeket ilyenkor alkalmaznak. Visszautalva Kunt Ernő kategóriáira, a gyimesi és a csíki, gyergyói, sóvidéki szüreti multságok deklaratív, organizációs és rituális kódjai gyakorlatilag megegyeznek, mely szintén az átvétel valószínűsített útját támasztja alá. Természetesen a székely viselet helyett *csángós* ruhát viselnek, saját népdalaikat éneklik, saját mai táncaikat járják. Az ünnepi esemény kellékei azonban ugyanazok: szőlő, bor, lovak, szekerek, szőlőkoszorúk. A legtöbb magyarországi szüreti felvonulás jellegzetes szereplői, a maszkarások, zsánerfigurák¹⁵ azonban mind Székelyföldön, mind Gyimesben teljesen hiányoznak. Mint ahogy Gyimesből teljes mértékben hiányzik a szőlő is, következésképpen saját szőlő- és borkultúrájuk sincsen.

Felmerül tehát a kérdés, vajon miért rendeznek Gyimesben immár 28 éve, 1980-tól kezdve folyamatosan szüreti bálakat, ha ezzel nem a betakarítást zárják le, azaz a nagy munka utáni jól megérdemelt szórakozás (és áldomás) következik? Vajon mi a célja a szüreti felvonulásnak, ha nem a termés bemutatása és a betakarítás (tehát a bő termés) ünneplése zajlik? Kinek rendezik a szüreti multságot, amikor gyakorlatilag a falun kívül senki nem tud róla, sehol nem hirdetik, reklámozzák a nagyvilág számára? Ha mindehhez hozzáteszük azt is, hogy a szüreti felvonulás és bál rendezése kifejezetten egy korosztályhoz kötődik, nyilvánvalóvá válik, hogy a választ más irányban kell keresnünk.¹⁶

¹³ A kortárstalálkozók is új keletű szokások, melyek szintén beépülnek egy-egy település szokásrendjébe ott, ahol gyökereket vernek. Így történt ez Gyimes esetében is (lásd erről más erdélyi, valamint felvidéki példák alapján: Balázs 1992, Nagy 1994).

¹⁴ Ennek részletes leírásait lásd Barabás 1998: 110–112, Székely 1999: 70–74.

¹⁵ A szüreti felvonulásokon is felbukkanó maszkos alakoskodók, zsánerfigurák szerepéről lásd Tátrai–Karácsony Molnár 1997: 151–153 és Ujváry 1997: 55.

¹⁶ Hasonló következtetésre jut Barabás László a sóvidéki szüreti felvonulások kapcsán (Barabás 1998: 112) és Gagyí József a fiatalok átmeneti rítusait bemutató tanulmányában (Gagyí 2007: 194).

A szokást a fiatalok maguk szervezik, minden külső segítség nélkül. Megrendezése az újonnan teremtett hagyomány szerint folytatódik, de *ön-szervező*dően történik. Ez olyan ünnepélyes, az egész közösséget érintő esemény, mely időben az őszi jellegzetes betakarításhoz, a szüreti időszakhoz kapcsolódik, vélhetően szőlő hiányában is azért, mert a sorozás-rukkolás ideje mindig is az őszi időszak volt. A 19. életévüket betöltött, a sorozási papírkukat megkapott és az orvosi vizsgálaton alkalmasnak bizonyult fiúk csoportja nyár végén, őszején a hétvégi szórakozási alkalmakkor találkozik elkezdi arról beszélgetni, hogy a korosztálybéli társakkal miként lehetne megszervezni a szüreti bált. Az információk szóban terjednek, így értesülnek az érintettek fokozatosan a tervekről. A részvétel nem kötelező, nem is mindenki vállalja anyagiak hiányában, vagy mert nincs kedve ezt a tortúrát, szereplést végig csinálni, esetleg éppen külföldi munkavállalása miatt nem tartózkodik otthon. A kortárs fiatalok amúgy ismerik egymást, sokszor baráti körük is belőlük áll, így spontán alakul ki a résztvevő fiúk köre, s egy korosztályon belül kicsi a kimaradók aránya. Néhány legénynek, akivel nem találkoznak rendszeresen, külön is szólnak, hogy számítanak rá. Végül körülbelül 12-15 legény vesz részt az eseményben. Egy előre megbeszélt alkalommal mindannyian összegyűlnek (ők lesznek majd a *csőszlegények*) és megválasztják maguk közül a *csőszbírót*, akit ettől kezdve „vezérüknek” tekintenek, s akinek a feladata lesz megszervezni, irányítani, levezényelni az eseményt. Természetesen erre a tisztségre nem mindenki alkalmas: rátermettséget, tapasztalatot és közmegebecsülést feltételez e rang elnyerése. Komoly logisztikai, anyagi és fizikai erőket kell mozgósítania: a csőszbíró feladata a szőlő, a bor beszerzése, a lovas kocsik, a zenészek és a fényképész megrendelése, a különböző engedélyek megszerzése, az időpont egyeztetése a legkülönbözőbb fórumokon.

Mindez nem egyszerű feladat, többszöri utazással, anyagi befektetéssel is jár. Miután említettem, hogy szőlő és bor nincs a vidéken, legközelebb Csíkszeredáig vagy Palánkára kell menni érte. Autót fogadnak (kocsival rendelkező idősebb barátot, ismerőst megkérnek a fuvarra, majd kifizetik a benzinköltségét), s a csíkszeredai piacon vagy a palánkai vásáron megveszik a több kiló szőlőt, akkora mennyiséget, hogy három koszorút lehessen készíteni a bálra, s fel lehessen még díszíteni a maradékkal a termet (ez kb. 100 kg szőlő). A bort inkább az üzletekbe árut szállító fuvarosoktól, vagy magától a helyi boltostól szokták megrendelni arra a célra, hogy a felvonulás során végig lehessen kínálgatni az utca emberét a nap folyamán, s este a bálban még árusításra is maradjon (az utcai kínálgatásra fejenként – a csőszöket számol-

va – 2-3 literrel számolnak). Zenészeket sem könnyű szerezni, mert a nagy nyári munkák után az őszi folyamán rengeteg egyéb ünnep és multság van (lakodalmak, keresztelők, szüreti bállok), így a zenészek nagyon kelendőek ebben az időszakban. A muzsikások nem az autentikus gyimesi hangszeren játszó népzeneészek, hanem mai báli zenét játszó 2-5 főből álló, gyakran csak alkalmilag összeálló csapatok, melyek általában egy szintetizátorosból, egy vagy két szaxofonosból, harmonikásból, esetleg gitárosból és dobosból állnak. A zenészeket nemcsak a bál idejére fogadják föl, hanem egész napra, mivel ők végig kísérik zenével magát a felvonulást is. Természetesen a pénzbeli fizetség mellett a zenészeket egész nap etetni és itatni is kell, s a második lovas szekeret éppen a zenészek szállítására kell megfogadni. Az engedélyek megszerzése szintén nem egyszerű feladat. A 2007. évi szüreti felvonulás hivatalos, fejléces–pecsétetes–aláírt papírjait magam is láttam: engedélyt kell kérni a néptanáctól, a rendőrségtől és a kultúrház vezetésétől (amely az esti szüreti bál helyszíne). Mindhárom papíron aláírásukkal megerősített személyes és anyagi felelősséget kell vállalni a bírónak és legalább még két csőszlegénynek. A rendőrség kijelöli a felvonulás útszakaszát: Gyimesközéplekon Borosszádától Buhaszádáig mehettek 2007-ben, majd föl Hidegségen ameddig ők jónak látták. (Egy megbeszélést hallva kiderült, hogy az útvonal „felső” végét a résztvevők lakhelye határozza meg. Tehát addig mennek fölfelé a patak völgyben, ameddig csak csőszlegény /és családja/ lakik. Az említett évben az utolsó pontot ott jelölte ki a csőszbíró, ahol az egyik kölcsönkapott ló tulajdonosa lakik Barackos-patakán, azaz megtisztelik a felvonulással azt a személyt, aki nem kis áldozattal segítette őket a megrendezésben.) Mivel a gyimesközépleki szakasz főútvonal, a vonulásnak szigorú rendben kell történnie: a felezővonalon belül, egymás mögött kell haladniuk, s ott nem szabad *eregetni*, azaz ugratni a lovakat. A szabályokat a rendőrségen elmondják a csőszbíróknak, s ő megbeszéli a többi csőszlegénnyel, majd, a vonulás idején ő megy elől, folyamatosan felügyelve a rendet. A rendőrök az este folyamán ellátogatnak a bálba, ahol ellenőrzik, minden rendben történik-e, nincs-e rendbontás, de főleg leülnek enni-inni, kávézni, s cigarettát is kapnak a nagy igekezetben. (A román ajkú rendőrök rosszindulatától nagyon tartanak a fiatalok ilyenkor, mert tudják, hogy bármilyen probléma esetén megüthetik a bokájukat. Ezért igekeznek a rendőrök kedvében járni, akik persze ki is használják ezt a helyzetet rendesen.) A bálnak helyet adó kultúrházért előre kell bérleti díjat fizetni, vállalni, hogy meghatározott határidőre (4-5 nap összesen), kitakarítva és ugyanabban az állapotban visszaadják a termet, ahogy megkapták. Bármilyen kár esetén a csőszöknek kell fizetniük.

Időpontot szükséges egyeztetni a plébánossal is, aki a szüreti felvonulás reggelén úgynevezett „csőszmisét“ tart a plébániatemplomban a felvonuláson részt vevő fiataloknak (ezeket a miséket is kihirdeti a pap, de általában – talán a korai, reggel 8 óras időpont miatt – alig egy-két helybéli szokott jelen lenni a fiatalokon kívül). A rövidített misén a plébános saját szempontja szerint értelmezi ezt az ünnepélyes eseményt, hálát adva a termésért, s a fiatalokat is arra buzdítja, hogy számukra is ez legyen az esemény központi gondolata és ne csak a mulatozás, esetleg a túlkapás és a vircsaft. Szép gondolatokkal igyekszik vallási keretekbe ágyazni (és szakralizálni) az amúgy profán alkalmat: a templomban kezdik a fiatalok az ünneplést, hát zárják is ott, mert elvárja őket a vasárnap reggeli vagy a 11 óras misére (ami azért valljuk be, nem kis feladat/próbatétel, miután a szombat este kezdődött csőszbál másnap hajnalig 4-6-ig szokott tartani). Ez arra is alkalom lehet a számukra, hogy hálát adjanak az előző nap sikeres lebonyolításáért – érvel a pap. A csőszbíró 2007-ben megígérte a papnak, hogy ott lesznek a vasárnap reggeli misén, s néhányadmagával meg is jelent becsületesen.

A csőszbírónak arra is tekintettel kell lennie az időpontválasztásnál, hogy nehogy más nagyobb eseménnyel ütközzön a felvonulás és bál. Meg kell tudnia, nincs-e lakodalom azon a hétvégén, s főleg hogy a középlokiak nem ugyanakkor tervezik-e megrendezni a saját szüreti báljukat. Annak ellenére ugyanis, hogy Hidegség közigazgatásilag Gyimesközéplek szerves része, mégis önálló identitással rendelkeznek a Tatros folyó legnagyobb patak völgyében lakó hidegségiek. Ez sok más jelenség mellett nagyon látványosan megnyilvánul a szüreti mulatság önálló megrendezésében is. Ennek érvényességét erősíti a csőszbíró szóbeli „rendelete“: az első előkészítő megbeszélésen megszabta, hogy csőszleányt Gyimesközéplekről nem lehet hívni. Az elhívható kör alsó határa Bandi-pataka, vagyis az a kisebb patak völgy, amely már közel van Hidegségszádához, ahhoz a ponthoz, ahol az belefolyik a Tatrosba, amely egyben a patak völgy alsó végét, bejáratát jelöli. A kis patak völgy alatt lakókat már inkább középlokiaknak tartják a hidegségiek, pedig még bőven a Tatros vonala fölött laknak.

A csőszlegényeknek ugyanis minden esetben van párjuk: a *csőszleányok*. A legények, mint említettem 19 éves korúak (de lehet közöttük néhány egy évvel fiatalabb, ha nincsenek elegendően a korosztályban, s ezért megkeresik a 18 évesek egy-két tagját), a lányok viszont lehetnek egy-két évvel *külsőbb idősök* (fiatalabbak) is. Többen elmondták, hogy ők maguk, vagy lányuk többször is volt csőszleány, azaz ennek száma nem szabályozott. A csőszleányokat a legények hívják, így a lányok (és az anyák) büszkéek, hogy éppen

őket választották. (A 2007-es hidegségi csőszbíró erről a következőképpen nyilatkozott: *Azok má alig várják* – tudniillik a lányok a felkérést.) Ha valakinek van párja, természetesen őt viszi el csőszlánynak. Azonban egy párral rendelkező lány elmehet más mellé is csőszlánynak. A fiúk választása gyakran lehet rejtett udvarlás is: a csőszlegény nem mindig véletlenül választja éppen azt a lányt csőszleánynak. Különösen nagy jelentősége van a csőszbíró választásának: e meghívás ugyanolyan nagy megtiszteltetés és rang, mint a fiúk esetében a csőszbíró választás volt. A *bíróné* tulajdonképpen a csőszlányok irányítója lesz, de neki nem kell sem anyagi, sem egyéb felelősséget vállalnia. A csőszlányok feladata a kultúrterem feldíszítése virággal, papírdíszekkel, szőlőfürtökkel (a bálban ezt fogják letépni, amikor elhangzik a „kezdődik a szüret“ felkiáltás), valamint a szőlőből és értékes ajándékból (pl. pezsgő, bonbon) álló három koszorú elkészítése, amelyet a bál közepe táján elárvereznek. A lányok díszítik fel a csőszlegények lovait szalagokkal. Kinek milyen csőszleánya van, olyan lesz a díszítése, ez tehát a lányok felelősége, egyfajta látványos próbatétel számukra. Végül a lányok dolga a hideg ételek (sültek, sütemények) elkészítése, melyeket elhoznak a bálba, majd a csőszök (fiúk-lányok) együtt fogyasztanak el az este-éjszaka folyamán. A csőszbíró rendelése szerint minden lánynak három főre kellett ételt hoznia: saját magának, a csőszpárjának, s a harmadik adagokból kell jusson a csőszbírónak, a zenészeknek és a csendőröknek (ezt előre belekalkulálják). A terítés a nagyterem melletti kisteremben történik. Itt tárolják a csőszök a saját holmijukat is, itt pihennek a padokra leülve a bál alatt, s itt esznek az erre a célra behordott asztaloknál. Az ételeket, sülteket, süteményeket, kenyeret, bort, *hűsítőket* kikapják, s folyamatosan esznek, azaz nincs szabályozva, nincs együttevés (kivéve a kultúrházba érkezést a bál előtt, amikor leülnek együtt enni): ki mikor ér rá vagy éhes, akkor *falhat*. A csendőrök csak ebbe a helyiségbe mennek be a látogatásukkor, ahol gyorsan leülteti őket a csőszbíró, eléjük teszik a húst, a süteményt, borral kínálják őket, s egész doboz cigarettát is kapnak.

A csőszlegények maguk szerzik a szüreti felvonuláshoz a lovat és a nyeret. Ez szintén nem egyszerű feladat, hiszen nincs mindenkinek saját lova, s főleg saját nyerge. Lovat általában kölcsön kérnek, de a 2007-es alkalommal olyan kevés nyereg volt a faluban, hogy több darabot a csőszbírónak kellett szereznie más településekről, kölcsönbe, de természetesen pénzfizetségért. Az sem mindegy, hogy milyen lovat sikerül találni: az állatnak bírnia kell az egész napi menetet, nyugodtnak és nem utolsó sorban szépnek kell lennie.

Az előkészületek részletes bemutatásának célja, hogy érzékeltsem, milyen komolyságot, érettséget, ügyességet igényel már maga a szervezés is. A 2007-es

csőszbíró szerint a felkészülés két hetet szokott igénybe venni. Emellett nem csekély anyagi terhet jelent a fiatalok számára, akiknek általában nem a családja támogatja az ezzel járó költségeket. A 18–19 éves fiúk döntő többsége már évek óta kereső ember. Miután helyben gyakorlatilag alig van munkalehetőség, sokan közülük alkalmi munkákat vállalnak, akár Bukarestben vagy külföldön is. A 2007-ben rendezett szüreti felvonulás csőszbírója éppen a román fővárosban dolgozott egy építkezésen segédmunkásként, amikor telefonon megkeresték, elvállalná-e a feladatot. Miután nem tudott sokáig távol maradni a munkától, neki csupán egy hete maradt a teljes szervezésre. Szerencséjére ő már az előző évben is meghívott csőszlegény volt (a választás ezért is esett rá), s segítségére volt bátyja, aki szintén rendelkezett ilyen tapasztalatokkal.

A költségek nagy részét a csőszlegények összeadják: terembérllet, zenészek bére, szőlő- és borvásárlás. Ezek jó esetben megtérülnek a bálban szedett belépő és a szőlőkoszorúk elárverezéséből befolyó összegnek köszönhetően. A lovak és nyergek kölcsönvételét azonban valamilyen módon viszonzniuk kell: vagy anyagi vagy természetbeni fizetség által.

A lányok költsége az étel előállítására és a nagy piros szalag, melyet a csőszök mindannyian magukon viselnek keresztben a felvonuláskor (a viseletre húzva) és a bálban is (a blúz tetején). Minden lány a sajátján kívül a párja szalagjáról is gondoskodik. A bírónénak a két piros szalagon kívül kettő-kétet is kell hoznia, mert a csőszbíró és -bíró né a kék szalag viselésével különbözteti meg magát a többi csősztól.

Az egy-két hetes előkészületek (az említett vásárlások, szervezések, ló- és nyeregkölcsönzések, a szüreti bálról hírt adó saját készítésű, rajzolt és sokszorosított plakátok kihelyezése a falu különböző pontjain, valamint a csősztánc elpróbálása) után az utolsó napon megtörténik a kultúrház feldíszítése az előre drótra fűzött virágokkal és a szőlőfürtökkel, és papírdíszekkel. A lányok elkészítik az értékes ajándékot rejtő szőlőkoszorút is, mely egy vastagabb fémpálcából álló harang alakú váz, melynek közepében rögzítik az ajándékot, kívülre pedig sűrűn fölkelekedezik a szőlőfürtöket. Mindezeket a teremben a plafonra felfüggesztett rudakra, huzalokra, drótokra erősítik. Otthon a lányos házaknál sütnek, főznek, rendbe rakják a ruhákat, a fiúk otthon lecsutakolják a lovakat, szóttas takarót szereznek a nyereg alá, s az anyák kitisztítják, kivasalják a ruhájukat. Sokszor a vastag, bőrből készült csángó öv beszerzése is gondot okoz, a férfiviselet ezen kézműves, értékes darabja gyakran hiányzik a házból.

A szüreti felvonulás reggelén (mindig szombatra szervezik) a templomban gyülekeznek a csőszök (2005-ben a gyimesközéplókiaknak a helyi elne-

vezés szerint Megálló nevű, 2007-ben a hidegségieknek a bükkhavasi Szent István plébániatemplomban volt a mise). Reggel 8-kor csángó viseletbe öltözve jelennek meg a fiatalok, a fiúk már lovakkal érkeznek, a lányok pedig ekkor hozzák magukkal a csószök „jelvényét”, a piros szalagot (a bíróné a kéket is), s a mise előtt, gyakran a templomban adják föl a párjukra. A résztvevők kivétel nélkül először gyónnak, hogy a mise végén áldozhassanak. A templom gyakorlatilag üres, a pap kérésének megfelelően a főszereplők az első padsorokba ülnek, jobb oldalra a lányok, bal oldalra a fiúk. A fent említett módon és tartalommal kb. fél óra alatt lezajlik a mise. A templomból kijöve a hivatásos fényképész csoportos és páros képet készít a csószökről. Jellegzetes beállítás: a legény lovon ülve, a leány pedig mellette, a kantárszárat fogva áll.

A lányok vagy a mise előtt, vagy utána a magukkal hozott színes szalagokkal feldíszítik a lovakat: a kantárszárra a ló fején oldalra, a homlokára, valamint a farkára kötnek szalagokat. Ennek végeztével, kb. 9 óra tájban rendezik soraikat: a lányok a szekerekre ülnek, egymással szemben, lábuk előtt a boros üvegeket tartó rekeszek vannak. A zenészek az első kocsiira ülnek, a felvonulást két szekér szokta kísélni. Az ugyancsak felszalagozott lovakat a szekér tulajdonosai hajtják, akik általában fiatal férfiemberek, akiknek a kölcsönzésért szintén fizetnek a csószök, s őket is ellátják a lányok étellel és borral. A csószlegények lóra ülnek, s a csószbíró beosztja a menet sorrendjét. Legelől megy a csószbíró, akinek a lova nyakára megkülönböztető, kiemelő jelként egy virággal díszített fenyőkoszorút tesznek. Utána általában négy-hat lovas következik, kettős sorokban. Ezután jön a két szekér, majd azok mögött a többi lovas, szintén kettes sorokba rendezve. Előre a jó lovasokat, a szép és nyugodt lovakat szokta állítani a csószbíró. A hidegségiek esetében a menet elindul lefelé a falun, a középlokiak ellentétes irányban, éppen fölfelé. Az oda úton csak énekelnek a lányok zenekíséretre, s közben szépen lassan vonul a menet. A falu lakossága figyeli őket, s számolgatja, vajon mikor jönnek visszafelé, hogy addigra kiállhassanak a kapuk elé, fogadni őket. A menet elvonul a tervezett végpontra, ez a hidegségiek esetében általában Gyimesközéplok felső vége: Borosszáda szokott lenni, a középlokiak felmennek Gyimesfelsőlok központjáig. Ott a csószök megállnak, leszállnak, s táncolnak zenekíséretre. Közben pihennek, isznak, s kínálgatják az ott bámészkodókat.

Ezután újra sorba rendeződnek, s elindulnak visszafelé, ismét zene és énekszó kíséretében. Lassan vonul a menet, a gyimesi emberek kiállnak a kapuk elé, a hidakra, a fiatalabb férfiak a kocsmák elé gyülekeznek, s várják

a menetet. A lovon ülő legények az oldalukon lévő szőttes tarisznyában tartott borosüvegből megkínálják az ismerősöket, rokonokat, azaz *megtisztelik* őket, s elhívják a bálba: „elvárlak az esti bálba” szöveggel. A megtisztelt személy behúzza az üveget, a kínálást soha nem szokták visszautasítani. A lányok előtt lévő rekeszekből pótolják a bort: a fiúk a szekérhez lovagolva kicserélik az üres üveget borral telire. Előfordul, hogy a lányok is kínálgatnak, ha jó ismerőst, rokont látnak. Míg a legények a lóval odamennek az emberekhez és a lovon ülve nyújtják az üveget, addig a lányok esetében a megkínált megy oda a szekérhez. Néhány meghatározott ponton megállnak: a középloki kultúrháznál, a hidegségi Vadász bár előtt, valamint a csőszbíró és a csőszbíróné háza előtt. Ezeken a helyeken leszállnak, a két központi helyen csárdást táncolnak, pihennek, kínálgatnak (a fiúk sétálgatnak, ácsorognak, mert elülnek magukat a lovon), a csőszbíró, -bíróné házánál a szülők kitesznek magukért: süteményt, italt hoznak, s kivétel nélkül megkínálnak mindenkit az utcán. Ez számukra fontos reprezentáció, hiszen nemcsak őket minősíti a vendéglátás módja, hanem a gyerekeiket is. A menet délutánra ér a tervezett végpontra. A gyimesközéplokiak a Vadász bárig mentek föl Hidegségpatakán, a hidegségiek a már említett okból Barackos-pataka közepéig. Ott még mulatnak egy darabig, aztán mindenki hazamegy enni, pihenni, átöltözni. Este 6-7 körül találkoznak a kultúrháznál (a középlokiak a Megállónál, a hidegségiek a Jávárdi-patakánál lévő kultúrháznál). A bála sima ünneplőben érkeznek, de nem kosztümben, öltönyben, hanem egyformán fehér (ritkábban piros) blúzban/ingben, valamint fekete szoknyában/nadrágban. Kivétel nélkül (és egész estén át) rajtuk van a piros (kék) szalag. A ruhájuk és szalagjuk egyaránt jelzi nem hétköznapi státusukat, kiemeli őket a bálon résztvevők közül, rajtuk kívül senki nem öltözik ennyire ünnepélyesen erre az alkalomra. Így valóban messziről látszik, ki tartozik a csőszök közé. A lányok estére hozzák el az ételt, a fiúk az italokat. A lányok megterítenek (általában műanyag poharakat, tányérokat használnak, hogy ne legyen vele gond). A csőszöknek az egész bál folyamán komoly feladatuk van, szinte nem szórakozhatnak felhőtlenül. A bálnak részben menetrendje van, amelynek során mindannyiuknak folyamatosan dolguk van, amelyet a csőszbíró oszt be. A lányok az ételért felelősek, a fiúk a belépőjegy szedésért (ebben a lányok is segítenek), mert fontos, hogy megtérüljön a sok költség. Ezért egész este felváltva többen is ott ülnek egy asztalnál a bejáratnál, szedik a pénzt, s a belépők kezére pecsételnek, hogy a ki-be járkálást kontrollálni tudják. A fiúk egy része folyamatosan, éberrel figyel, s a legkisebb veszeke-dést, atrocitást is még frissiben elfojtják. Az este előrehaladtával ugyanis

(az egyre több italfogyasztás hatására) megnő a duhajkodásra, igazságtételre való hajlam. A legkisebb szóváltásba, kellemetlenségbe is beavatkoznak, azonnal szétválasztják a veszekedőket, leállítják a részégeket, de nagyon gyakran kivezetik őket, s tisztázzák velük a bálon való részvétel feltételeit, vagy végleg elküldik őket. (Ilyen jeleneteknek többször is tanúja voltam mindkét megfigyelt bál alkalmával.) Nagyon fontos számukra, hogy szerencsésen, minden gond nélkül múltjon el a bál, részben a rongálás elkerülése (saját anyagi felelősségük), részben a botrány megelőzése miatt. Egyrészt nem mindegy számukra, hogy a bálnak milyen visszhangja van a saját közösségükben, másrészt tartanak a rendőri beavatkozástól, ha tettelegességre kerül a sor. Az esemény kimenetele a csőszök, de főleg a csőszbíró vizsgája is egyben, ezért ő különösen éber, szinte feszülten ügyel, s alkoholt sem igen iszik az este folyamán. A közönség itallal (bor, sör, üdítő) való ellátásáról a helybe települő boltos gondoskodik, akivel előre megegyezik a csőszbíró, s akire rábízzák a csőszök által vett italok, kávé, aprósütemények árusítását. A zenekar a színpadon foglal helyet, s tagjai körülbelül óránként szünetet tartanak, amikor esznek, isznak, dohányoznak. Egyébként végig zenélik az éjszákát. 11 óra körül, amikor már sokan megérkeznek a bálba, a csőszbíró következik. A csőszbíró jelt ad, s a bírónéval középre mennek, s körbe veszik őket a csőszpárok. Ilyenkor mindenki szigorúan a választott párjával táncol, az este folyamán akár lehet mással is. Vegyes táncokat, csárdást, keringőt járnak ekkor. A csőszbíró alatt mindenki őket nézi, addig más nem táncolhat.

A bálba elsősorban fiatalok jönnek el, azok, akik máskor is járnak mulatóságokba, újabbban diszkóba, a fiatalok társasági életének színtereire. Fiatal házaspárok is megjelennek, főleg olyanok, akiknek a közeli ismeretségi körükben, szomszédságukban csőszlegény lakik. Néhány szülőpár is eljön, akik részben távolról figyelnek, segítve a fiatalokat a rend fenntartásában, részben maguk is mulatnak. A 2007-ben rendezett csőszbálban a csőszbíróné szülei végig jelen voltak, erősítve a felügyeletet, s a sikeres lebonyolítást. Számukra sem mindegy, milyen a bál végkicsengése. A csőszbíróné szülei rendszerint nagyon büszkék lányuk kitüntetett helyzetére, ezért lehetőség szerint mindenben segítik őt.

Az este második megtervezett programjára éjfél körül kerül sor. Ekkor a zenekar szünetet tart és a csőszlegények és -leányok fölmennek színpadra. Elkezdődik a licitálás a szülőkoszorúkra, mely sokáig eltarthat, s nagy hangoskodással, akár virtuskodással is járhat. Itt is erejüket próbálgatják a legények, hiszen nem mindegy, hogy mennyiért tudják eladni a nagy koszorút. Az árverés után a tombolasorsolás következik, melynek jegeit az

est folyamán a lányok árusították. Tombolán akár egész malacot, pezsgót, bonbont lehet nyerni. Ezután a csőszbíró elküldi, hogy „szabad a szüret”, s ekkor a lelógó kis fürtöket (amelyekkel a csőszleányok díszítették a termet) lekapkodják, leszakítják. Ezután tánc következik ismét, s a bál még eltart akár reggeli 4-5 óráig is.

Másnap a vállalt reggeli mise után pakolás, takarítás kezdődik, amely napokig eltarthat, úgyszintén a nyergek, egyéb kellékek visszajuttatása a gazdáiknak.

A szüreti felvonulást és bált szervezethez, belső hierarchia és anyagi felelősség jellemzi. Valóságos próbatételek sorozata: funkciója megmutatni a közösségnek (s talán bizonyítani saját maguknak is), hogy érett, felnőtt döntésekre képes fiatalok szervezték. Az előkészületek és a lebonyolítás pár napjára önálló (megkockáztatom: identitással rendelkező) csoportot képeznek, mely számukra is hangsúlyossá teszi a státusváltás folyamatát. A közösséget is intenzíven foglalkoztatja, vajon ki mindenki tartozik e korcsoportba, ki fog részt venni az eseményen.

A falun való végigvonuláskor büszkeség és szépség sugárzik belőlük, a fiatalság ereje, virtusa. *Ilyenkor megvállik, hogy ki mer felülni a lóhátra* – mondta 2007-ben az akkori csőszbíró. Ahol lehet, ugratják a lovat, bár mint említettem, a főúton semmilyen virtuskodás nem megengedett.¹⁷ Hidegség-patakának mellékútján a rövid megálló alkalmával én is tapasztaltam, hogy megpróbálják a lovat *eregetni* (két lábra állítva ágaskodásra bírják). Az egyik ilyen jelenet éppen egy bolt előtt volt, ahol idősebb fiatalemberek ácsorogtak, így a „produkció” nyilván nekik szólt, melyet még az is megerősített, hogy erről külön fényképet is kért tőlem készíteni a csőszlegény (sőt a kép kedvéért megismételte az akciót). A felvonulás a legjobb módja annak, hogy az egész falu valamilyen módon bekapcsolódjon az eseménybe, tudomást szerezzen a korosztályváltás tényéről, szereplőinek köréről, mintegy azonosítva az érintett korcsoportot. Az információ és annak jelentései, kódjai „házhoz jönnek”. A felvonulás egyfajta reprezentáció, „társadalmilag elfogadott kifejezésforma, [mely] alkalmas a közösség aktív és passzív tagjai közötti viszony megjelenítésére” (Verebélyi 2005: 28).

¹⁷ Székelyvarságon is megfigyelték például, hogy a szüreti felvonulás alkalmával a pihenő-időkre letérve a főbb útvonalról gyakorlatilag lovas ügyességi „versenyeket” rendeznek, próbálgatják (és egymásnak mutogatják) lovas tudásukat. Leggyakoribb motívum a ló háttára állás lovaglás közben, de a lányok is megmutatják, hogy meg tudják ülni a lovat. (Karácsony Molnár Erika szíves közlése.)

A felvonulás kimondott célja (az eddig bemutatott szimbolikus funkciója mellett) az esti bálba való hívogatás. A borral megtisztelik az érdeklődő, várakozó embereket, de megfigyelésem szerint mindenki csak saját, személyes ismerősét, rokonát kínálja meg, az ismeretlen személyeket, idegeneket nem. Ez a meglévő kapcsolatok megerősítésének egyik formája.

A településen sokáig emlegetik a jól sikerült csőszfelvonulásokat, s mindenki, aki részt vett egyszer rajta, szívesen emlékezik rá, mutatja a fényképeket róla. A közösségi emlékezet és beszéd tárgyává vált a szokás.

A bevonulást megelőző családi és közösségi szokások mintegy előkészítik, reprezentálják az életkori fordulópont bekövetkezését. Ezzel a katonaidő letelte előtt a közösség számára is nyilvánvalóvá válik, mely legények lépnek át fokozatosan a felnőtt férfikorba. Sőt, a szerepük éppen az, hogy mivel a katonaság férfivá avató szerepe, annak megfogható momentumai a távolban, kissé elvont módon valósulnak meg, addig a közösség számára látható, értelmezhető, megfogható jelentéstartalmakkal, s a közösség tagjait is bevonva válik kézzelfoghatóvá a változás folyamata. Míg a regrutavacsora elsősorban családi és szűk baráti körben zajló esemény, addig a csőszfelvonulás az egész falu előtt történő látványos, a közösség majd minden tagját aktivizáló ünnepi alkalom. A fiatalok számára formálisan is megkezdődik a végleges elválás a gyermekkortól, *ez egy olyan búcsúztató* – mondta 2007-ben a csőszbíró édesanyja.

Aktuális kérdés azonban, vajon mi lesz a sorsa a csőszöknek a kötelező sorkatonai szolgálat megszűnése után? Gyimesben, úgy tűnik, egyelőre nem rendítette meg a fiatalok kedvét ez a gyökeres változás. Sőt, minden bizonnal értelmezhető úgy is, mint egy olyan jelzésszerű esemény, mely immáron egyedül képviseli a felnőtté válás folyamatának betetőződését. Ezzel együtt jár e státusváltás korhatárának módosulása is, a fiatalabb generációk irányába. Ha ugyanis ez lesz egyetlen jele a felnőtté válás bekövetkezésének, akkor az ma már 19 éves korban megtörténik (és jelzésszerűen befejeződik), mert eredetileg, mire a katonaságtól a legény leszerelt, korábban 22-23, újabban – a katonaidő rövidülése következtében – 21 éves volt. A felnőtté válás korszakhatárának módosulását erősíti az az új átmeneti rítus is – a *maturandus* –, amely hivatalos keretek között, ünnepélyes formában nagykorúsítja a 18. életévüket betöltött fiatalokat.

Az érintettek számára, úgy tűnik, e változás nem hoz gyökeres fordulatot. Az eddigi, egy-két éves tapasztalat alapján egyelőre nem tapasztalható a máréfalvi példa, azaz hogy a regrutavacsora elmaradásával a szüreti felvonulás szokása is lassan elsorvadna. Arra a kérdésemre, hogy *Most akkor mi lesz,*

hogy nincs katonaság már? 2007-ben a csőszbíró így felelt: *Semmi. Lesz szüreti bál, s nem visznek katonának.* A sorozási papírt ugyanis továbbra is megkapják a 19 éves fiúk, mert nyilvántartásba veszik a fiatalokat háború, mozgósítás, vagy ostromállapot esetére, melynek bekövetkeztekor minden 20. életévét betöltött férfi számára kötelező válik a katonai szolgálat.

Az idősebb generáció sokkal borúlátóbb e kérdés megítélésben, s máris jóval nagyobb jelentőséget, s általános romlást tulajdonítanak a katonaság elmaradásának, mint amilyen hatása (egy-két év alatt) valójában lehet:

Szerintem úgy összevigyűlt. Úgy szintén az életnek egy formasága eluszódott, eltörülődött, hogy ezt a katonaságot kivonták; má nincs es az a rend, meg nincs es az a fegyelem. Nem tud senki semmit... Tegyük a sapkát a fejünkre, s megyünk előre.

Szakirodalom

BALÁZS Lajos

1992 „Ez nekünk úgy jött, hogy csináljuk...” Kortárstalálkozók. Vizsgálódás egy új keletű ünnep körül. In: KESZEG Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 1.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 106–133.

BARABÁS László

1998 *Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely

GAGYI József

2007 Zöld fenyvesek között Kék Lagúna. Átmeneti rítusok, rituális kalandok. In PÓCS Éva (szerk.): *Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben.* (Tanulmányok a transzcendensről, V.) Balassi Kiadó, Budapest, 188–200.

FÉL Edit

1981 Regruta. In ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon 4.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 332.

van GENNEP, Arnold

2007 *Átmeneti rítusok.* MTA Néprajzi Kutatóintézete–PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék–L’Harmattan, Budapest

KUNT Ernő

1987 *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe.* Gondolat Kiadó, Budapest

NAGY Ilona

1994 Korcsoport-találkozó. Adalékok egy antropológiai elemzéshez. In KISS Mária (szerk.): *Folklór és Tradíció VII. A tradicionális műveltség továbbélése*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 157–163.

POZSONY Ferenc

2006 *Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 1.) Kriza János Néprajzi Társaság–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár

SZÉKELY Ferenc

1999 *Jeles napok, ünnepek, szokások Vadasdon*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely

TANKÓ Gyula

1996 *Gyimesi szokásvilág*. Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely

TÁTRAI Zsuzsanna

1990 Szüret. In HOPPÁL Mihály (szerk.): *Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 203–205.

TÁTRAI Zsuzsanna – KARÁCSONY MOLNÁR Erika

1997 *Jeles napok, ünnepi szokások*. (Jelenlévő múlt.) Planétás Kiadó, Budapest

TURNER, Victor

2002 *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra. A Rochesteri Egyetemen (Rochester, New York) 1966-ban tartott Lewis Henry Morgan-előadások*. Osiris Kiadó, Budapest

UJVÁRY Zoltán

1997 *Népi színhátékok és maszkos szokások*. Multiplex Media–Debrecen U. P., Debrecen

VASAS Samu – SALAMON Anikó

1986 *Kalotaszegi ünnepek*. Gondolat Kiadó, Budapest

VEREBÉLYI Kincső

2005 *Minden napok jeles napok. Hétköznapok és ünnepek a népszokások tükrében*. Timp Kiadó, Budapest

1. Gyimesi legények a katonaságnál (ismeretlen fotós)

2. Csőszbíró és csőszbíróné a 2005-ös gyimesközéploki szüreti felvonuláskor

3. A csőzlány szalaggal díszíti a csőzlegény lovát. Gyimesközeplok, 2005

4. Csőzsmise a hidegségi plébániatemplomban (2007)

5. Szüreti felvonulás, elöl a csőszbíró vezeti a menetet. Hidegség, 2007

6. A szüreti felvonulás rendezett sorai a gyimesközéploki műúton (2005)

7. A gyimesközéploki csőszök tánca a hidegségi vendéglő előtt (2005)

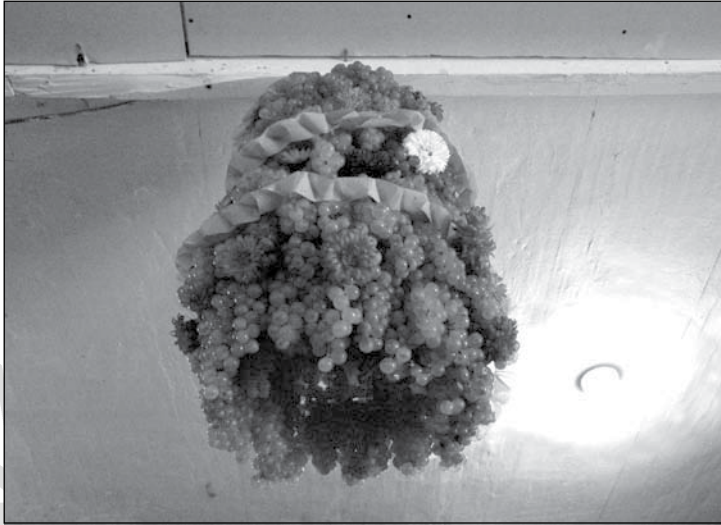
8-9. A csőszök megtisztelik – borral kínálják – és az esti bálba hívogatják a szüreti felvonulást néző ismerősöket. Hidegség, 2007

8-9. A csőszök megtisztelik – borral kínálják – és az esti bálba hívogatják a szüreti felvonulást néző ismerősöket. Hidegség, 2007

10. „Eregetés“, a ló ugratása virtusból (a fényképezést külön kérte a csőszlegény). Hidegség, 2007

11. A szüreti bálban előrvezett koszorú, amelyet a csőszlányok készítettek.
Hidegség, 2007

12. Csőszlegények és -leányok koszorúja. Gyimesközplok, 1980-as évek vége (ismeretlen fotós)